

ТМ	Г. XXXI	Бр. 4	Стр. 807 - 818	Ниш	октобар - децембар	2007.
----	---------	-------	----------------	-----	--------------------	-------

UDK 159.923.5–053.6:373.5(497.11)

Прегледни чланак

Примљено: 17.03.2007.

Виолета Трајковић

Гимназија "Бора Станковић"

Врање

ПРОБЛЕМ ПАРАДОКСА ГИМНАЗИЈСКОГ ОПШТЕОБРАЗОВНОГ КОНЦЕПТА НА ПРИМЕРУ ЛИТЕРАРНОГ САДРЖАЈА

Резиме

Као процес трансформације индивидуе у личност која би требало да постане личност-за-друштво, подједнако као и личност-за-себе, социјализација се једним делом гради захваљујући и деловању својих агенаса као специфичних медијатора који врше трансмисију садржаја исте.

Овај текст анализира деловање једне врсте агенаса социјализације, и то школе, прецизније гимназије, проблематизујући концепт литерарног садржаја (овде проматраног на основу главног уџбеника из области предмета Српски језик и књижевност, "Читанке") и износи идеју да исти није адекватан одређењу начина деловања гимназије као институције која својим полазницима не нуди диплому о оствареној уско-стручној специјализацији (попут средњих школа), већ о оствареном општем (широком) образовању.

Концепт актуелног гимназијског литерарног садржаја акцентира дела из области домаће књижевности. Самим тим ученицима је ускраћена могућност да се путем овог предмета (чија се оправданост постојања не доводи у питање, већ само инсуфицијентност) упознају са литерарним богатством различитих културних поднебља, чиме је дата подлога за формирање сужених хоризоната виђења и промишљања литерарних вредности како страног културног миљеа, тако и матичног.

Ако су култура и личност узајамни продукти, те ако се срж културне окоснице (састављена од погледа на свет и система вредности) исказује и на подручју књижевне речи, онда може бити значајна чињеница да се као један од ефеката социјализације јављају трајно стечене предиспозиције доследног начина понашања субјеката према некоме или нечему, односно ставови.

Формирање личности средњешколаца у оквиру којег би требало постићи баланс идентитета и интегритета с једне стране и диференијације, с друге стране, налагало би, путем свеобухватног информисања, превентивно "пресрета-ње" потенцијално стечених судова без претходног расуђивања који су логички неосновани, засићени емоцијама, тешко изменљиве природе (предрасуде), као и

шаблонизовано-ригидног начина процењивања (стереотипије), који би могли да се односе и на литерарне ауторе и домете страних културних баштина.

Кључне речи: личност, социјализација, гимназија, концепт литерарног садржаја, предрасуде

Социјализација као трансформација индивидуе у личност

На самом почетку живота људско биће је недовољно култивисано. Међутим, оно се рађа са карактеристиком достизања нивоа најквалитетнијих потенција и њиховог развоја, као ретко које друго животиње. Појава тог развоја условљена је учењем, као и деловањем социјалних фактора. Стицањем вештина, знања, улога, мотива, ставова, усвајањем понашања у складу са положајем у групи, људско биће учи да буде оспособљено за живот у друштву¹, али, исто тако, упознајући се с "правилима" постанка човека-за-друштво и трансакцијом с другима, ствара и развија и својеврсне обресе оригиналне, јединствене личности.²

Успешност овог процеса, односно социјализације, зависи од неколико услова, попут дискриминације и генерализације (стицања способности да се у односу на одређене инстанце понаша другачије но у односу на неке друге, односно да се научени облик примењује и у ситуацијама које нису као она у којој је понашање научено него су само сличне, што се испоставља као неопходно да се не би изнова учили неки облици реаговања), интернализације и инхибиције (усвајања неких од стране социјалних фактора захтеваних принципа понашања као сталних сопствених (а то у себи укључује и суздржљивост од манифестовања научених али друштвено непожељних реакција), односно "регулационих модела и процеса којим се спољна контрола замењује унутрашњим системом саморегулације понашања"),³ система награда и казни, особина личности, али и од деловања агенаса социјализације. Као каналисање и пропорционирање динамике биолошког и нагонског у индивидуи у складу са могућностима реализације у релевантној околини, социјализација није биолошки програ-

¹ Никола Рот: "Основи социјалне психологије", Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 73.

² Ibidem, стр. 71.

³ Драган Крстић: "Психолошки речник", Вук Караџић, Београд, 1988, стр. 576.

мирана већ је вид функционалног репрограмирања биофизиолошких потенцијала са садржајима друштвене интеракције.⁴

Социјални фактори путем којих се остварује социјализација и који делују свесно и намерно на обликовање понашања јесу извори социјализације, који одређују њен садржај путем норми и стандарда одређеног типа понашања (попут субкултурне матрице, шире културне заједнице, друштвене структуре) и агенси социјализације (породица, групе вршњака, школа, средства масовног комуницирања, професионално окружење, суседство) који преносе садржаје социјализације.

Неки аутори⁵ сматрају примеренијом употребу термина културализација, а не социјализација, будући да "подруштвљавање" није само особеност људске врсте већ је присутно и код нељудских врста живих бића. С друге стране, пак, стижу упозорења да је појам социјализације ширег обима, те да, за разлику од појма културализације који подразумева да чланови друштва усвајају оне облике понашања који су типични за дату културу, не доводи до изједначавања људи.⁶

Ако социјализација подразумева развој свега што је од значаја за ваљан однос према друштвеној реалности⁷ и ако је најбитнија у периоду детињства и младости (мада траје целог живота), те ако се васпитање разуме као нека врста деловања на личност, њено формирање и развој са циљем трајног побољшања структуре психичких диспозиција и њиховог трајног задржавања,⁸ у том смислу треба анализирати и позицију и функцију школе као медијума путем којег друштвено-културни систем утиче на одрастање младих, односно као агенса социјализације.

Активност у правцу конституисања персоналног идентитета о-бухвата и достизање одређеног степена (квалитативна инстанца) и фонда (квантитативна инстанца) знања као система или логичког прегледа чињеница и генерализација о објективној стварности које је човек усвојио и трајно задржао у својој свести.⁹ Трансмисија ове релативне целине општих и стручних знања, вештина и навика на релативно високом нивоу јесте, поглавито, специјалност устаљеног и уобличеног (формализованог) начина вршења делатности васпитно-образовне врсте.

⁴ "Рјечник социологије и социјалне психологије", Информатор, Загреб, 1977, стр. 591.

⁵ Едуард Кале: "Увод у знаност о култури", Школска књига, Загреб, 1988, стр. 118.

⁶ Никола Рот: "Основи социјалне психологије", Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, стр. 71-72.

⁷ Драган Крстић: "Психолошки речник", Вук Караџић, Београд, 1988, стр. 575.

⁸ "Социолошки лексикон", Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 728.

⁹ "Педагошка енциклопедија", том II, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989, стр. 529-530.

Гимназијски концепт литерарног информисања

Гимназија¹⁰ јесте врста школе која не нуди својим полазницима диплому о оствареној уско-стручној специјализацији (као што је случај са средњим стручним школама), већ је осмишљена тако да пружа могућност остварења увида у разноврсност и слојевитост знања из области релативно великог броја дисциплина који би могао бити солидна основа за будуће академско школовање.

Но, када се та (формално исправна) замисао збиља примени у пракси, стиче се утисак да се јавља проблем. Тај проблем може бити означен као парадокс замишљене општеобразовне матрице. За потребе овог текста биће представљена она димензија ученог проблема која се односи на програм литерарног садржаја понуђеног гимназијалцима од прве до четврте године.

Наиме, ученици класичних државних гимназија у Србији (на свим смеровима) јесу у прилици да имају предмет назван *Српски језик и књижевност*. Потреба за, што је могуће бољим, упознавањем језика као система писаних и усмених симбола које користе припадници једне заједнице на релативно стандардан начин ради преноса значења неких информација,¹¹ није спорна. Предмет чија се суштина овом потребом исцрпљује треба и даље да постоји. Конфузија настаје у вези другог дела синтагме. Није јасно да ли се поменута формулација назива предмета односи на српску, југословенску, балканску, европску или општу (светску) књижевност. Ако би се помислило да се тај појам односи, природно, на српску књижевност, онда би и најлетимичнији преглед садржаја основног уџбеника из ове области, "Читанке",¹² деловао изненађујуће због тога што би упућивао на закључак да је на делу неки покушај комбиновања национално-југословенске књижевности са другим врстама.

Ни ово комбиновање не би било проблематично када би било пропорционално. Међутим, оно скоро увек иде у корист национално-југословенске књижевности. На пример, садржај *Читанке* намењене првој години гимназијског школовања садржи укупно шездесет литерарних јединица предвиђених за наставну обраду, а од тога је само девет оних које припадају општој, светској књижевности (Софокле: "Антигона", А. П. Чехов: "Туга", "Гилгамеш", одломци из Библије, Хомер: "Илијада", Ф. Петрарка: "Канционијер", В. Шекспир:

¹⁰ Односи се на појам гимназије у Србији.

¹¹ Милош Илић: "Социологија културе и уметности", Научна књига, Београд, 1991, стр. 215.

¹² Читанка за прву годину гимназије; Читанка за другу годину гимназије; Читанка за трећу годину гимназије; Читанка за четврту годину гимназије – Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, издања 2005/2006.

"Ромео и Јулија", М. Де Сервантес: "Дон Кихот", Молијер: "Тврдица"). На другој години од предвиђене педесет и три јединице само је десет из области опште (В. Иго: "Предговор Кромвелу", Џ. Г. Бајрон: "Путовање Чајлда Харолда", А. С. Пушкин: "Цигани" и "Евгеније Оњегин", Х. Хајне: "Лорелај", Е. А. По: "Анабел Ли", О. де Балзак: "Чича Горио", Г. Де Мопасан: "Два пријатеља", Н. В. Гогољ: "Ревизор", Л. Н. Толстој: "Ана Карењина", Ф. Прешерн: "Сонетни венац"). На трећој години је четрнаест јединица из делокруга опште књижевности од укупно педест и две (Ш. Бодлер: "Везе" и "Албатрос", П. Верлен: "Месечина", А. Рембо: "Офелија", С. Маларме: "Лабуд", А. П. Чехов: "Ујка Вања", В. Мајаковски: "Облак у панталонама", Ф. Г. Лорка: "Романса месечарка", Ф. Кафка: "Процес", Р. Тагоре: "Градинар", Р. М. Рилке: "Девета елегија", А. Блок: "Дванаесторица", Е. Хемингвеј: "Старац и море", М. Шолохов: "Тихи Дон", Г. Аполинер /избор песама/, док *Читанка* за четврту годину садржи шездесет и четири јединице, а само су четири из области опште (В. Фокнер: "Крик и бес", С. Бекет: "Чекајући Годоа", А. Ками: "Странац", Х. Л. Борхес: "Чекање").

Нека од најпризнатијих и по формално-садржинском склопу најзанимљивијих дела светске књижевности нису обухваћена садржајем Читанке. Без тенденције побројавања свих недостајућих наслова, погледајмо само неке примере.¹³ Из плејаде великих грчких трагика само једним делом је заступљен Софокле ("Антигона"), док други аутори нису поменути. Тако је изостала обрада дела Еурипида (480-406. п.н.е), који је стварао под великим утицајем свог учитеља Анаксагоре (а потом и софиста), у периоду када се Атина све више развијала у најјачу политичку силу, узимајући из грчких митова само базичну фабулу и потом је обрађујући на свој начин ("Феничанке", "Медеја"), те вршећи битан утицај на потоње римске креаторе Сенеку и Овидија (чија дела, исто тако, нису заступљена у Читанкама). Предвиђена је обрада Хомерове Илијаде, али не и Одисеје. Ученици не могу да компарирају ова два капитална дела античке културе са њима сличним (мада не и истим) делима старе Индије, Махабхаратом (која је по тематици и епској техници сродна Илијади) и Рамајаном (интимном породичном драмом Раме и Сите која је блиска централном брачном пару из Одисеје /Одисеј–Пенелопа/), јер ови староиндијски епови нису предвиђени за обраду. С обзиром да се у оквиру Махабхарате налази Бхагавадгита (2. век п.н.е), изузетно уважавани и несумњиво контраверзни хинду-филозофски текст (оправ-

¹³ Подаци су преузимани из оригиналних дела чији се називи наводе у даљем тексту, као и на основу извора: "Повијест свјетске књижевности", I-VIII, Младост, Загреб, 1976. и "100 највећих дјела свјетске књижевности", Накладни завод матице Хрватске, 1980. (приређивач: Антун Шољан).

дање рата или само огромна симболика унутрашње, духовне борбе?), пропуст добија још више на озбиљности. Зборник различитих фантастичних прича, градских новела, интимних приповести, као и анегдота које повезује нарација краљице Шехерзаде у њеном покушају да одгоди сопствено погубљење и очара краља Шахријара, скупљених у периоду од IX до XIV века (када је арапска култура тријумфовала на светској позорници), и обједињених у делу: "Хиљаду и једна ноћ", такође није предвиђен за обраду.

Нема ни манускрипта "Кармина Бурана" из једног баварског бенедиктинског манастира који је збирка световних, свакодневних тема као предмета песама и који је настао у сутону латинитета (од нестанка Римске империје до појаве великих националних држава, XI-XIII век), те који најављује скорашњу ренесансу и који је био инспирација композитору Карлу Орфу за једно од најпознатијих дела модерне музике. Исто тако, нема ни "Комедије", великог литерарно-религиозног описа Пакла, Чистишишта и Раја, Дантеа Алигијерија (1265-1321), коме је Бокачо приписао епитет "божанствена". Великих трагедија Вилијама Шекспира (1564-1616), као што су "Хамлет", "Отело", "Магбет", "Краљ Лир", такође нема. Једно од најистакнутијих дела енглеске поезије XVII века, "Изгубљени рај", Џона Милтона (1608-1674), о историји греха првих људи и трајног људског проблема релације добра-зламудрости, није заступљено, као ни опис животних тегоба Волтеровог (1694-1778) Кандида из Вестфалије из XVIII века.

Читанка не садржи одломак, нити једно дело једне од водећих личности светског романтичног таласа, Јохана Волфганга фон Гетеа (1749-1832). Нема ни романа "Патње младог Вертера" (по коме је постао познат у целој Европи), нити било које његове драме ("Ифигенија на Тауриди", "Торквато Тасо", "Егмонт"...), нити, пак, епа ("Херман и Доротеа", "Лисица Рајнеке"...). Нема ни његовог ремек-дела спајања средњовековне легенде о човеку астрологу и алхемичару са проблемима модернијег доба; симболичко дело о људској тежњи за спознајом, жељама и побуни генија, односно "Фауст"-а. Дела Волтера Скота (1771-1832) која захватају историјске догађаје Енглеске, Шкотске и Француске, а међу њима најпознатије дело "Ајванхо", исто тако нису на листи, као ни дела Џемса Џојса (1882-1941) ирског утемељитеља експерименталне врсте литерарног израза познатије као "стање свести" ("Даблинци", "Улике", "Прогнаници"...).

Ученици не могу бити упознати, употребом својих Читанки, са делима Хенрија Бејла, односно Стендала (1783-1842), па тако ни са његовим најпознатијим делом у коме је анализиран улазак особа из нижих друштвених слојева у више ("кроз" план лика сиромашног и умног младића Жилијена Сорела), као и сукоб двеју сила: републиканизма и цркве ("Црвено и црно"), као што не могу бити упознати ни са делима Виктора Игоа (1802-1885) ("Звонар цркве Нотр-дам у

Паризу" (у којем је осликан средњовековни Париз), "Јадници" (дело о социјалним проблемима, беди, неправди, пороцима и корупцији у Француској XIX века, кроз лик Жана Ваљеана, незапосленог радника). Дела сестара Бронте (Шарлота /1816-1855/ /"Џејн Ејр", "Ширли", "Вилет"/, Емили/Џејн /1818-1848/ /"Оркански висови"/, Ен /1820-1849/ /"Агнес Греј", "Станарка напуштеног замка"/), исто тако, нису поменути у Читанкама. Ученицима би могла остати непозната литерарна чињеница да су оне заједно написале "Poems by Currer, Ellis and Actone Bell"(1849), користећи псеудониме због предрасуда према женама писцима. Није поменути ни Бенџамин Френклин (1864-1918), немачки глумац и драмски писац чија је трагедија "Буђење пролећа" изазвала бурне реакције због отварања теме адолесцентске сексуалности, као ни Фридрих Шилер (1759-1805), немачки драмски писац на чије је стихове "Ода радости" Л. ван Бетовен компоновао своју "Девету" симфонију.

Заобиђен је и Фингал О' Флаерти Вилс, познатији као Оскар Вајлд (1854-1900), ирски песник и драмски писац, као и његова дела: роман "Портрет Доријана Греја" (у коме се подвргава подсмеху лажни буржоаски морал), комедија "Важно је звати се Ернест" (сатира о лицемерству викторијанског друштва), као и драме "Лепеза лејди Виндемир", "Безначајна жена", "Идеалан супруг"... Ученици не могу сазнати о његовом контраверзном бисексуалном животу и сукобу с моћним маркизом од Квинсберија због којег је отправљен на двогодишње тамновање након којег се преселио из Енглеске у Француску и написао дело "Балада о тамници у Редингу" (1898) о нехуманим условима живота у затвору. Није споменути ни Амандина Аурора Лусил Дипен, познатија као Жорж Санд (1804-1876), супруга композитора Ф. Шопена и француска књижевница која се прославила романом "Индиана" (1832), а који се сматра протестним штивом против друштвених норми које везују несрећне супружнике, као ни Мери Ен Еванс, односно Џорџ Елиот (1819-1880), британска списатељица ("Мидлмарч", студија класа у провинцијском друштву) која је, попут сестара Бронте, због предрасуда према женским писцима писала под псеудонимом.

"Бајке" Ханса Кристијана Андерсена (1805-1875) (на пример, "Царево ново одело"), као и дела Антоана де Сент Егзиперија (1900-1944) ("Мали принц") формално јесу дечје штиво, али су консеквенце употребљених фраза важне и за одрасле. Самим тим остаје нејасно због чега нису заступљена. Дела Фјодора М. Достојевског (1821-1881) ("Браћа Карамазови", "Идиот"...) не налазе се у оквиру обраде руске реалистичке књижевности на другој години гимназије, као ни било какав запис о његовом бурном животу (припадник средње класе, несуђењни инжењер, 1849. године осуђен на казну стрељањем због припадности радикалном политичком кружоку, потом помилован и прогнан у Сибир где је задобио епилепсију и доживео верско просветљење) који

је, свакако, утицао и на његове идеје. Нису заступљена ни дела Ивана С. Тургенјева (1818-1883) (на пример, "Ловчеви записи", дело о неправди кметског начина живота за које се верује да је допринело имплозији руског феудализма или "Очеви и деца", дело о борби генерација, а посебно идеолошкој борби либерала и демократа), нити дела Бориса Л. Пастернака (1890-1960) (на пример, "Доктор Живаго").

"Мадам Бовари", Густава Флобера (1821-1880), приказ једног трагичног живота прељубнице, због којег је Флобер завршио на суду јер је повредио морал тадашњег монденског Париза, такође није заступљено, као ни "Сентиментално васпитање", дело о губитку илузија у време друштвених и политичких превирања. Ученици не могу да пореде два доста различита литерарна схватања позиције и функције жене у друштву двају скандинавских аутора, Норвежанина Хенрика Ибзена (1828-1906), који заступа интересе жене (на пример у делу "Нора") и Швеђанина Аугуста Стринберга (1849-1912) ("Госпођица Јулија") који то не чини, јер ниједан од двојице аутора није заступљен.

Нема ни дела Емила Золе (1840-1902) (на пример, "Јазбина"), најважнијег представника француског натурализма и једног од најпознатијих интелектуалаца на крају XIX и почетку XX века, који је у оквиру Драјфусове афере (1894-1902) упутио смело писмо француским властима започињући сваки пасус речима "Оптужујем...", а завршио га речима "Чекам...", што је упућивало на свест о могућој властитој одговорности због клевете. Једна од најкомплекснијих до данас написаних драма о догађају које у неком позоришту одржавају Режисер и Глумци, односно шест лица (Отац, Мајка, Пасторка и још троје браће и сестара) која је неки аутор осмислио у некој ситуацији, али оставио недовршене тако да развој радње открива породичне сплетке које су суморно испреплетене између рационалног и ирационалног, а коју је написао нобеловац, Луиђи Пирандело (1867-1936) ("Шест лица тражи аутора") није уврштена у ред дела предвиђених за обраду. То дело се сматра претечом драме апсурда коју је, између осталих, прославио и Ежен Јонеско (1909-1994) (на пример: "Телава певчица"), чијих дела такође нема у Читанкама.

Гимназијалци не могу путем својих Читанки упознати комплексне реченице и врло суптилну психоанализу ликова које је осликао Марсел Пруст (1871-1922) ("У потрази за изгубљеним временом"), нити било шта сазнати о његовом чудном животу (да је био монденски младић из богате породице, да је боловао од астме, те да га је та болест као и смрт мајке "бацила" у дубоку, ексцентричну изолацију у плутом пресвучену собу из које је ретко излазио). Није разумљив ни изостанак дела Хермана Хесеа (1877-1962), нобеловца, који је у "Демијану", објављеном под псеудонимом Емил Синклер, указао на непоновљиву вредност појединца, сматрајући да је тешко могуће изменити друштво, али много лакше изменити човека; који је

свој просветитељски хуманизам спојио са мистиком и нове идеје очекивао са Истока, па су тако настала дела "Путовања на Исток" и "Сидарта", односно чија је анализа антагонизма духа и тела, индивидуалног и колективног резултирала делима "Нарцис и златоусти" (дело о жељи за сједињењем аскете и уметника) и "Степски вук" (дело о борби лажно уређеног грађанског живота и духовне самоспознаје) која су била само пролегомена у последњи и највећи роман (који је објављен усред Другог светског рата (1943. године)), "Игра стаклених перли", где је дата синтеза науке и уметности осликана у XXII веку, где је свет лишен технике и ратова, а формирана научно-естетска република, "педагошка провинција", Касталија.

Још један аутор који је доста свог рада посветио антитоталитаризму, чешки драмски писац и дисидент, Вацлав Хавел (1936), који је писао сатиричне поруге на постојање Комунистичке партије и био хапшен 70-тих и 80-тих година XX века, али чија су дела, између осталог, 1989. године довела до ненасилне ("плишане") револуције у Чешкој, није заступљен. Тако ученици неће моћи у својим Читанкама да прочитају о томе како је једног дана пиљар међу свом осталом робом у излог своје радње био ставио транспарент са слоганом "Пролетери свих земаља уједините се"; симболичан приказ малог човека који је заправо равнодушан према суштини ове поруге, али не и према свом страху од онога коме је подређен и свести о томе шта мора да ради и колико мора бити послушан ("Моћ немоћних").¹⁴

Неримована јапанска песничка форма, хаику, коју чине седамнаест слогова распоређених у три реда (од којих један садржи пет, други седам, а трећи опет пет слогова), која много тога сугерише с мало речи, није заступљена нити једним примером. Владимира В. Набокова (1899-1977), америчког писца и критичара руског племићког порекла који је написао дело "Лолита", описавши у њему главни мушки лик као пропедофиличну особу (што је изазвало различите коментаре), светска литература "памти" као писца, мада је Набоков све до преласка на Кембриџ писао заправо песме, али како о њему и његовим делима Читанка ништа не бележи, ученици немају прилику да то прочитају.

Када би била заступљена дела Олдуса Леонарда Хакслија (1894-1963) и Џорџа Орвела (1903-1950), ученици би имали могућност да се упознају с кошмарном визијом будућег друштва и неповерењем писца у технолошке и политичке правце (О. Хаксли: "Врли нови свет"), односно са тамном визијом тоталитаризма (Џ. Орвел: "1984", "Животињска фарма"), али и да науче нешто о самим ауторима (на пример, Џ. Орвел је служио у Империјалној полицији у Бурми). Читанка ученике не информисе о Салману Руждију (1947), па је тако велико питање да ли знају да је он аутор дела "Деца поноћи" (алегориј-

¹⁴ Миле Ненадић: "Социолошки итинерер", Просвета, Београд, 1999. стр. 302.

ски роман о модерној Индији), "Срамота" (ироничан портрет политике и сексуалног морала Пакистана) и (најпознатијег) "Сатански стихови", дело о бизарним дешавањима од којих су нека везана за име и живот пророка Мухамеда, што је било довољно да га верски вођа Ирана, ајатолах Хомеини, 1989. године осуди на смрт, због чега је аутор био приморан да се скрива по разним земљама света.

Велики је број лауреата Нобелове награде чија дела нису предвиђена за обраду. Ево неких примера: Хенрик Сјенкевич (добитник Нобелове награде за књижевност 1905. године), Радјард Киплинг (1907. год.), Селма Лагерлеф (1909. год.), Ромен Роланд (1915. год.), Кнут Хамсун (1920. год.), Анатол Франс (1921. год.), Џорџ Бернард Шо (1925. год.), Џон Голсворти (1932. год.), Перл С. Бак (1938. год.), Томас С. Елиот (1948. год.), Ж. П. Сартр (1964. год.), Александар Солжењицин (1970. год.), Чеслав Милош (1980. год.), Габријел Г. Маркез (1982. год.), Надин Гордимер (1991. год.), Дарио Фо (1997. год.) и многи други.

*Потенцијалне консеквенце гимназијског концепта
литерарне непотпуности*

Ефекти социјализације су различита знања, мотиви и ставови. Ставови као трајно стечене предиспозиције да се субјекат на доследан начин понаша према некоме или нечему јесу особито осетљиво поље које се формира, између осталог, у периоду адолесценције. Ставови се уче. Њихово формирање и мењање зависе од неких фактора, као што су: универзални (чији је утицај посредан и везан за опште друштвене услове и кретања), непосредни (који делују директно на понашање, попут припадности групи и информисаности о објектима) и специфични (који дају најконкретнију слику формирања и мењања ставова, оцртавајући микроклиму истих).¹⁵

Формирање става укључује "попуњавање" његове троједине базе (когнитивне, конативне, емотивне). У случају оскудних или непостојећих података о нечему (овде: о литератури) једна од три компоненте става остаје полупразна или празна, чиме се отвара простор за произвољну интерпретативну надопуну насталог "вакума" и стварање основе за изазивање логички неоснованих судова без претходног расуђивања (предрасуде), односно вулгарно симплификовано-ригидних схватања карактеристика нечега или некога (стереотипије).¹⁶ Предрасуде и стереотипије су интензивно засићене емоцијама,

¹⁵ Никола Рот: "Основи социјалне психологије", Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1977, стр. 300-367.

¹⁶ "Рјечник социологије и социјалне психологије", Информатор, Загреб, 1977, стр. 478. и 622; "Социолошки лексикон", Савремена администрација, Београд, 1982, стр. 487.

тешко измењиве природе и блиско могу бити повезане са страхом од страних и непознатих субјеката или објеката који је праћен нетрпељивошћу, јаке је ирационалне природе и базиран је, исто тако, на одсуству образложења, односно са ксенофобијом.¹⁷

Нико не може познавати све што је написано на свету те је, у складу с овим, свако читање већ једна врста избора. Но, срж културних окосница се исказује и на подручју писане, књижевне речи која јесте органски везана за неку одређену територију, али чији се смисао реализује у релацији са другим члановима светске књижевне породице.

Жеља за стварањем хуманизованих, здравих субјеката и личности (под претпоставком да је она инкорпорирана у идеју општеобразовног концепта), подразумевала би да се упознају многи елементи који егзистирају у оквирима погледа на свет и системима вредности других културних меридијана. Култура и личност јесу узајамни продукти, те би стога било значајно када би се младим људима у процесу њиховог формирања (а управо је то случај са средњешколском омладином) омогућило такво упознавање кроз један посебан предмет чији би се садржај односио на светска литерарна достигнућа. Оно би дозволило да млади људи немају сужени сопствени хоризонт виђења и промишљања, као што би учинило могућом дубљу анализу и процену и сопствених културних елемената, што би било важно у циљу развијања потребе дијалога и размене културно различитих група и свести о неопходности очувања општечовечанских културних вредности (самим тим и литерарних) које, припадајући одређеној нацији, вери или раси, шаљу поруке целоме човечанству из визура истих.

Литература

- Голубовић-Пешић Загорка: "Антропологија у персоналистичком кључу", Ваљевска штампарија, Ваљево-Београд, 1997.
- Илић Милош: "Социологија културе и уметности", Научна књига, Београд, 1991.
- Кале Едвард: "Увод у знаност о култури", Школска књига, Загреб, 1988.
- Крстић Драган: "Психолошки речник", Вук Караџић, Београд, 1988.
- "Педагошка енциклопедија", I-II, Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1989.
- "Повијест свјетске књижевности", I-VIII, Младост, Загреб, 1976.
- "Рјечник социологије и социјалне психологије", Информатор, Загреб, 1977.
- Рот Никола: "Основи социјалне психологије", Завод за уџбенике и наставна средства, Београд, 1977.
- "Социолошки лексикон", Савремена администрација, Београд, 1982.
- "Сто највећих дјела свјетске књижевности" (приређивач: Антун Шољан), Накладни завод матице Хрватске, 1980.

¹⁷ "Психолошки речник", Вук Караџић, Београд, 1988, стр. 288; "Рјечник социологије и социјалне психологије", Информатор, Загреб, 1977, стр. 315.

THE PROBLEM OF THE GENERAL EDUCATION HIGH SCHOOL CONCEPT PARADOX ON THE EXAMPLE OF LITERATURE READING MATERIAL

Summary

Being the process through which an individual is transformed into a person who should become a person-for-society, as well as a person-for-himself/herself, socialization is in part achieved through the performance of its agents, which are specific mediators that carry out its transmission.

This text analyses the influence of one type of socialization agents – the influence of school, more precise – General Education High School, inspecting the concept of Literature course reading material (examined here by analysing the main textbook for the Serbian language and literature course – "Citanka" /"Reader"/), and it expresses the opinion that the reading material is not adequate to the function of a General Education High School as it is defined – as an educational institution that does not offer its students a diploma of an acquired special knowledge or skill (like other high schools), but offers a diploma of acquired general (wide) knowledge.

The concept of current General Education High School Literature course reading material is made in the way that it accentuates the works of Serbian literature. In this way, the students are deprived of the chance to get to know the literary treasures of different cultural milieus through this course of study (and here we do not question its existence, but only its insufficiency). This may result in forming narrow-minded outlooks on life and on understanding the literary values both of foreign and domestic cultural milieus.

If culture and personality are interrelated products, and if the essence of culture (comprising the outlook on life and system of values) is also expressed in the field of the written word, than it may be worth noting that permanently acquired predispositions for taking a certain stance towards somebody as one of the effects of socialization.

The formation of the personality of high school students where a balance of the identity and integrity on one hand, and differentiation on the other should be achieved, would (by means of adequate informing) call for prevention of judgements acquired without prior understanding which of them are not grounded in logic, which are influenced by emotions, which are of the nature that is not easily changed (prejudices), as well as the prevention of an oversimplified and rigid way of forming judgements (stereotypes), which could be applied to writers of literature as well as cultural values of other nations.

Key Words: Person, Socialization, General Education High School, The Concept of Literature Course Reading Material, Prejudices